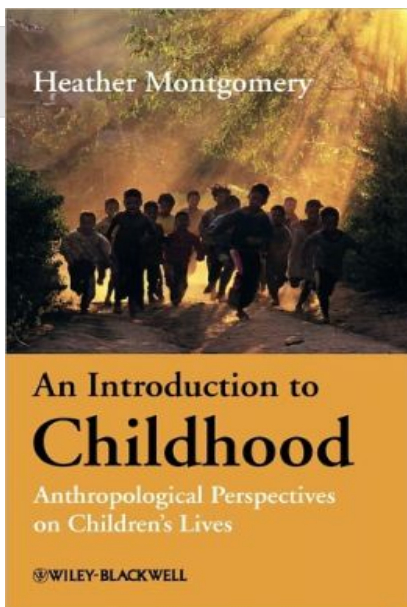

Bevezetés a gyermekkorba. A gyermekek életének antropológiai megközelítése

Kicsák Mónika*

Montgomery, H. (2008): *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's Lives*. Wiley-Blackwell, West Sussex, UK.

A brit kutató könyve a különböző antropológiai irányzatok gyermekekkel kapcsolatosan fellelhető kutatásainak főbb tendenciáiról, történeti hagyományairól nyújt összefoglaló képet. A különböző földrészek kultúráiban megjelenő, gyermekséggel, gyermekkorral kapcsolatos elképzelések, valamint a mindennapok gyermekfelfogását befolyásoló hiedelemrendszerek gazdag felsorakoztatása, lebilincselően érdekes és továbbgondolásra készítő információkkal szolgál.

A gyermekek életének antropológia megközelítése lehetővé teszi a gyermekkor, gyermekség összetett jelenségkörének vizsgálatát és megértését azáltal, hogy a gyermeki világot annak kulturális és társadalmi beágyazottságában szemléli. A gyermekkorra fókuszáló antropológiai kutatások a kultúra és személyiség, kultúra és gyermeknevelési gyakorlatok, s

azon belül a család és gyermekszerepek, család és gyermeki szükségletek, gyermek és játék, valamint a gyermek és a munka világának problématerületeire irányulnak. Ezeken túlmenően, és velük szoros összefüggésben, a gyermekstátusz értelmezését, a társadalomban élő gyermekszemlélet feltárását is górcső alá veszik.

A gyermekekről alkotott koncepciókban a gyermekekhez társított értéképzetektől, értékítéltektől függően, személyük akár a „gazdasági befektetés” vagy a „családformáló- státuszadó” garanciáját is betöltheti. Elég arra gondolni, hogy a nyugati kultúrán kívül, ma is sok gyermek kényszerül olyan korán munkát vállalni, amilyen korán csak tud, hogy hozzájáruljon családjá fenntartásához (Montgomery, 2008. 67.). Továbbá arra, hogy a gyermek nem csupán a szülei viszonylatában, hanem annál szélesebb körben is létrehozza a rokonsági viszonyrendszert (Montgomery, 2008. 63.). A gyermeknek funkciót, küldetést tulajdonító, és a gyermeket szerepkörrel felruházó gyermekkép-koncepciók társadalmi jelenlétére a német pedagógiai antropológia képviselője *Norbert Kluge* is rávilágít (Kluge, 2004).

A gyermeket gyermekként kezelő, gyermekre figyelő antropológia gondolkodás elvezetett a „gyermekközpontú” antropológiai irányzat megszületéséhez, mely a gyermekre, mint saját életének hiteles, aktív adatközlőjére, és jelentésadójára tekint.

Az újszerű megközelítés változást indukált a korábbi antropológiai gyermektanulmányozási gyakorlathoz képest. Olyan progresszív megfigyelési technikák alkalmazását vezette be, melyek közvetlenebb betekintést engedtek a gyermekek életébe, partnerként bevonva őket a kutatás folyamatába. Akár azáltal, hogy kamerát, vagy magnófelvevőt adott a kezükbe, vagy egyéb, „részvételen alapuló vizuális technikák” felhasználásával szerzett információt gondolati világukról (Montgomery, 2008. 37–38, 44. 47.).

A „gyermekre-fókuszált” antropológiai gondolkodás szervesen beépült a mára már igen széles interdiszciplináris érintettséggel rendelkező gyermekkor-kutatás irányzataiba.

* Apor Vilmos Katolikus Főiskola, tanársegéd, kimona@freemail.hu

Heather Montgomery könyvének talán legizgalmasabbnak tűnő fejezete a gyermekkor kezdetének egzisztenciális és etikai kérdéseit boncolgatja. A gyermek, magzat, embrió, személy és nem személy közti különbség felvetésének vonatkozásában. A szerző kíváncsian kutatja, hogy az eltérő kultúrákban megjelenő gyermek, létezésének melyik fázisában, mikor és hogyan lesz a társadalom elismert tagja. Miben különbözik a magzat, az embrió a gyermektől? Létezik-e a gyermek és milyen formában, fogantatása előtt?

A gyermekkor kezdetének antropológiai vonatkozása igen hosszú távra nyúlik vissza. Születés, fogantatás és személyiség tekintetében, a hozzá kötődő olyan hiedelmekkel, mint a „szellem-gyermek”, „víz-gyermek”, „kísértő-magzat”, „szellem-magzat”, reinkarnációval a családjába visszatérő „elvesztett gyermek”, és a „gyermek-lelkek” jelensége. Az ausztrál bennszülött hiedelemvilágban felbukkanó „gyermeklelkek” jellemzésében kirajzolódik megtestesülésük tudatos vágya és szándéka. „Árnyas fák alatt ülnek és arra várnak, hogy egy megfelelő anya menjen el mellettük. Az akácfa nedvét eszik és reggeli harmatot isznak. Sötét hajukban világos csíkok vannak. Ha meglátnak egy asszonyt, azt szeretnék, hogy az anyjuk legyen, ezért természetűre zsugorodva belépnek testükbe.” (*Montgomery*, 2008. 89.)

A „víz-gyermek”, „magzat-gyermek” hiedelmének tárgyalásához a szerző olyan irodalmakat is alapul vesz, melyekre ritkán hagyatkoznak. Ezek közé tartozik *William La Fleur*: Folyékony élet: Abortusz és buddhizmus Japánban (1992) című könyve, amely az élet folyékonyására fókuszál és a meg nem született magzatok megbékítésének módjaira. A magzatok rosszindulata kevésbé jelenik meg *Le Fleur* leírásában, mint a Tajvan és Japán egyéb területén felbukkanó „kísértő magzattal” kapcsolatos hiedelmek antropológusi beszámolóiban, amelyekben az abortált gyermekek kísértik anyjukat változatos testi és lelki tüneteket produkálva, betegségekkel, evési képtelenséggel, jelenlétérzéssel. Kiengesztelésük meghatározott rituálék elvégzéséhez kötött illetve azok által lehetséges. A „mizukóra” (vízgyermek) a japán hiedelemvilág úgy tekint, mint az anyaméhben, a magzatvízben létezőre. Élete bizonytalan és alakulóban lévő. A „víz-gyermek”-lét a gyermekké válás állomása, melyben a formálódó gyermeki lény, hangsúlyosan egyedi létező, különálló entitás, aki a magzatvíz közegeiben formálódik emberré (*Montgomery*, 2008. 82–83.).

Az olvasó kitüntetett figyelmét élvezheti a gyermeknevelés témáját érintő fegyelmezés, büntetés kérdéskörének antropológia megközelítése. A gyermekekre kiszabható büntetések formái a szerző által vizsgált kultúrákban igen széles spektrumon mozognak, kezdve a nagyon kegyetlen, akár öntudatlan állapotig elvezető verések-től (egyes afrikai törzsek kultúrájában), egészen a fizikai büntetés teljes hiányáig. A testi fenyítés szerepe a hatalmi erőviszonyok demonstrálásaként, érvényesítéseként vagy a személyiségfejlesztés eszközeként számos kultúrában megjelenik felnőtt és gyermek, idősebb és fiatalabb testvér viszonylatában. A gyermekekkel való bánásmód, fegyelmezésük, büntetésük közvetlenül a róluk alkotott elképzelésekhez, a velük szemben támasztott elvárásokhoz és a közösségben betöltött szerepükhöz kapcsolódnak. Ennek felismerése segítette hozzá az antropológusokat ahhoz, hogy megértsék a büntetés és a fegyelmezés gyermeknevelésben betöltött szerepét adott kultúra vonatkozásában.

A tanulmánykötet szintén kiemelésre méltó része a gyermekek rokoni kapcsolatok alakulásában betöltött szerepét elemző fejezet. A rokonság az antropológia centrális kutatási területe a családi kapcsolatokat érintően is. *Montgomery* rámutat arra a fontos jelenségre, hogy azok a gyermekek, akiket rokonként ismernek el és azok, akik rokonként tekintenek rájuk, kialakítja az egymás iránt érzett felelősségvállalás tudatát. „Ebben a rokoni elismerési láncfolyamatban a gyermekek ritkán maradnak passzívak. Aktív szerepvállalásuk családjukra is formálóan, alakítóan hat” (*Montgomery*, 2008. 14.).

A „gyermekre fókuszált” antropológiai irányzat a gyermeket „emberi lényként” (human being) és „potenciális emberi lényként” (human becoming) szemléli, vagyis nem „hiánylény”, hanem a maga mindenkori fejlődési álla-

potában teljes entitás. A gyermeki lét, ebben a megközelítésben az átutazások és változások kora (*Montgomery, 2008. 9.*).

A tudományterület gyermekfelfogásában kidomborodó gyermekorientált attitűd hozzájárulhat a gyermekközpontú pedagógiai elvek tudatosabb megvalósítási törekvéseihez a mindennapok nevelési gyakorlatának szintjén is. Az irányzat kutatási eredményei segítséget és lehetőséget kínálhatnak a pedagógia és a pedagógusok számára a gyermekek világának differenciáltabb megközelítéséhez, megértéséhez és saját gyermekfelfogásuk alakításához (*Szabolcs, 2009*), annak tudatosítása révén, hogy „a gyermekek életét legalább olyan erősen befolyásolja kultúrájuk, mint biológiájuk” (*Montgomery, 2008. 1.*).

Heather Montgomery könyvének neveléstudományra vonatkozó jelentősége abban áll, hogy a gyermekkorról való gondolkodás szükségességét a *pedagógiai antropológia* aspektusából is megvilágítja.

Szakirodalom

---

1. Kluge, N. (2004): *A gyermeklét antropológiai alapjai. Utak a gyermeki lét megértéséhez, pedagógiai megközelítésben.* Animula Kiadó és Magánéleti Kultúra Alapítvány.
2. Szabolcs Éva (2009): Bevezető: a gyermek- és ifjúkor pedagógiai szempontú kutatásáról. In: Szabolcs Éva (szerk.): *Ifjúkorok, gyermekvilágok I.* Eötvös József Kiadó, Budapest.